

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ELM VƏ TƏHSİL NAZİRLİYİ

BAKİ DÖVLƏT UNİVERSİTETİ

**Coğrafiya fakültəsi “Azərbaycan coğrafiyası və coğrafiyanın
tədrisi metodikası” kafedrası**

MAGİSTRATURA PİLLƏSİ ÜÇÜN

PROQRAM

(I Kurs)

İXTİSAS-

Coğrafiya

İXTİSASLAŞMA-

**Azərbaycan və qonşu ölkələrin sosial-iqtisadi
coğrafiyası**

Azərbaycan və onunla qonşu ölkələrin yanacaq – energetika

kompleksinin inteqrasiyası

İzahat vərəqəsi

«Azərbaycan və qonşu ölkələrin yanacaq – energetika kompleksləri» fənni BDU-nun coğrafiya fakültəsində «Azərbaycanın və onunla qonşu ölkələrin iqtisadi və sosial coğrafiyası» ixtisası üzrə təhsil alan magistrantlara 2-ci kursun 1-ci semestrində 30 saat həcmində (15 saat mühazirə 15 saat laboratoriya) tədris edilir.

Fənnin tədrisində məqsəd magistrantlara Azərbaycan və qonşu ölkələrin yanacaq – energetika komplekslərinin ərazi təşkili və inteqrasiya problemləri haqqında ətraflı biliklər verməkdir.

Mövzular üzrə saatların paylanması

№	Mövzular	cəmi	Müh	Məş
1	Giriş. Region ölkələrin iqtisadi inkişafında və inteqrasiyasında yanacaq-energetika kompleksinin əhəmiyyəti.	4	2	2
2	Ölkələrin yanacaq-energetika ehtiyatlarının coğrafiyası	4	2	2
3	Xəzər hövzəsində regional	4	2	2

	neft-qaz hasilatının coğrafiyası			
4	Regionun neft-qaz yüklərinin daşımalarının coğrafiyası və riskləri	4	2	2
5	Azərbaycanın yanacaq – energetika kompleksi və onun ölkənin qlobal və regional coğrafi inteqrasiyasında rolu	4	2	2
6	Yanacaq-energetika üzrə Azərbaycan-Gürcüstan-Türkiyə əlaqələrinin inkişafı	2	1	1
7	Rusiya və İran Respublikasında yanacaq – energetika kompleksinin coğrafiyası	4	2	2
8	Qazaxıstan və Türkmənistanın yanacaq-energetika kompleksinin coğrafiyası	2	1	1
		30	15	15

Mövzular və onların məzmunu

1. Giriş. Region ölkələrin iqtisadi inkişafında və inteqrasiyasında yanacaq-energetika kompleksinin əhəmiyyəti. Yanacaq – energetika kompleksinin coğrafiyası fənninin məqsədi, məzmunu, predmeti və obyektı. Yanacaq – energetika kompleksinin (YEK) sahə ərazi və strukturu YEK-nın iqtisadiyatında əhəmiyyəti. YEK-nin ərazi təşkilinin metodoloji əsasları. Kompleks əmələgətirməsi. Əsas tədqiqat metodları (sistemli yanaşma, rayonlaşma, riyazi-statistik və s.). Kursun informasiya və statistika bazasının səciyyəsi. Hər bir ölkə və regionun inkişafında yanacaq-energetikanın rolu. Sənayə və sənayə mərkəzlərinin formalaşmasında yeri və əhəmiyyəti. Ölkələrin əlaqəli təsərrüfat sahələrinin inkişafına və yerləşməsinə təsiri. Ölkə və regionların inkişaf perspektivlərinə təsir istiqamətləri. Alternativ enerji mənbələrindən regionda ən geniş yayılanları. İstifadəsinin ilkin nümunələrinin coğrafiyası (Qobustan elmi təcrübə mərkəzi)

2. Ölkələrin yanacaq-energetika ehtiyatlarının coğrafiyası. YEK-infrastrukturunu funksiyası və formalaşmasının xüsusiyyətləri, inkişaf dinamikası. Əsas xammal növləri. Şərti yanacaq. Yanacaq və energetika balansı. Neft-qaz, kömür, hidroenerji, alternativ və bərpa olunan enerji mənbələrinin coğrafiyası, iri hövzə və yataqları və perspektivləri.

3. Xəzər hövzəsində regional neft-qaz hasilatının coğrafiyası. Xəzərin neft-qaz ehtiyatlarının mənimsənilməsi xüsusiyyətləri və coğrafiyası. YEK-in əsas sahələri, neft-qaz hasilatı, emalı, elektroenergetika. Formalaşmanın mərhələləri və yerləşməsinin müasir coğrafiyasında baş verən dəyişikliklər. Ayrı-ayrı ölkələrdə yerləşməsi xüsusiyyətləri.

4. Regionun neft-qaz yüklərinin daşımalarının coğrafiyası və riskləri. Neft-qaz sənayesinin inkişafının nəqliyyat növlərinin yaradılmasında rolu. YEK-nin təşkili və qonşu ölkələrdə BTC neft kəmərinin geostrateji əhəmiyyəti. Neft kəmərinin çəkilməsi və

YEK-nin regional inkişaf problemləri. BTC neft kəmərinin beynəlxalq iqtisadi əlaqələri. Aktau-Dübəndi neft daşınmalarının vəziyyəti və əhəmiyyəti. Yeni neft-qaz marşrutlarının yaradılması. Geosiyasi və iqtisadi maraqlar bağlı yaranan risklər. Qafqazın münəfişəli zonalarla bağlı risklər. Regionun coğrafi mövqeyi ilə bağlı yaranan risklər. Təbii şəraitin törətdiyi risklər. Təbii ehtiyatların quru və dəniz akvatoriyasında istifadəsi ilə yaranan risklər, istehsal sahələrin inkişafı və yerləşməsi ilə bağlı yaranan risklər. Ermənistan AES-nin riskləri. Dəniz və quru nəqliyyat daşınmalarının, liman təsərrüfatı fəaliyyətinin riskləri. Xəzər hövzəsi ilə bağlı yaranan risklər.

5. Azərbaycanın yanacaq – energetika kompleksi və onun ölkənin qlobal və regional coğrafi inteqrasiyasında rolu. Azərbaycanda YEK-nin ərazi təşkilı prosesində neft-qaz resurslarının istifadə edilməsi. Tarixi – coğrafi mərhələlərdə YEK-nin inkişafı. YEK-nin strukturu. Regional inkişafının xarakterik cəhətləri. SES-ların coğrafiyası. YEK-nin ərazi təşkilinin perspektivləri. Müasir şəraitdə YEK-nin qlobal və regional inteqrasiyasında rolu.

6. Yanacaq-energetika üzrə Azərbaycan-Gürcüstan-Türkiyə əlaqələrinin inkişafı. Azərbaycanın neft ehtiyatlarından istifadə sahəsində Azərbaycan-Gürcüstan əlaqələrinin səbəbləri, amilləri və tarixi mərhələləri. Son illər Gürcüstanın neft-qaz tranziti rolunun artması, onun ərazisindən yanacaq daşınmasının nəqliyyat-terminal vasitələrinin coğrafiyası. Gürcüstanın daxil yanacaq təminatının Azərbaycan tərəfindən həyata keçirilməsinin sosial-iqtisadi coğrafiyası. BTC neft kəməri və Türkiyədə enerji resurslarından istifadə. Ceyhan yanacaq-energetika kompleksi. Beynəlxalq iqtisadi inteqrasiya sistemində Türkiyə YEK-nin mövqeyi. Azərbaycan Türkiyə YEK-nin inteqrasiyası. Gürcüstan Qara dəniz zonasında formalaşan BTC və Bakı-Supsa neft kəmərləri və onların YEK yaratmaq funksiyaları. Gürcüstan Respublikasında YEK-nin perspektiv istiqamətləri. Azərbaycanın Qaradəniz Kulevo neft terminalı. TANAP.

7. Rusiya və İran Respublikasında yanacaq – energetika kompleksinin coğrafiyası. Rusiya və İranda YEK-nin formalaşması və regional inkişaf xüsusiyyətləri. Əsas neft-qaz sənaye kompleksləri. Neft -qaz sənaye kompleksinin strukturu. Beynəlxalq iqtisadi əlaqələr sistemində YEK-nin mövqeyi. Son dövrlərdə nüvə –enerji sənaye strukturunun yaradılması. Mahaçkala-Dərbənd neft yataqlarının istismarı və perspektiv imkanları.

8. Qazaxıstan və Türkmənistanın yanacaq-energetika kompleksinin coğrafiyası. Qazaxıstan YEK-nin resurs mənbələri. Ölkənin iqtisadiyyatında YEK-nin yeri və struktur sahələri. Neft hasilatının rayonları. Aktau sənaye kompleksinin iqtisadi – coğrafi səciyyəsi. Tengiz və Kaşağan karbohidrogen yataqlarının potensial imkanları. Ölkədə YEK yaradılması və inkişafında aparıcı neft şirkətlərinin mövqeyi («Exxon Mobil», «Shell», «Agip») və s. Türkmənistanın Xəzərsahili neft yataqları (Qoturtepə, Barsa-Gəlməz, Burun, Əkrəm, Körpəcə, Qamışlıca və s.). Neft yataqlarının potensial imkanları. Qaz yataqlarının əsas regionları. Açak, Naun, Dövlətabad, Dönməz. Şadlıq malay, Samandərə və b. Neft-qaz yataqlarının istismar səviyyəsi. Mənimsənilməsinin reallıqları. Türkmənistanda formalaşmış yanacaq-energetika kompleksləri. Komplekslərin inteqrasiya formaları. Beynəlxalq iqtisadi münasibətlər sistemində YEK-nin rolu.

Ədəbiyyat

Əsas

1. Ялийев И.Ш. Азырбайъанын нефт стратегийасы. Бакы, 2004.
2. Azərbaycanın iqtisadi və sosial coğrafiyası. Prof. V.Ə.Əfəndiyevin ümumi redaktəsi ilə. Bakı 2010.
3. Azərbaycanın sənayesi. 2012. Statistik məcmuə., Bakı, Səda 2012
4. Azərbaycanın nəqliyyatı. 2012. Statistik məcmuə. Bakı, Səda-2012.
5. Azərbaycan iqtisadiyyatı. Bakı, 2013.
6. Azərbaycan Respublikasının yanacaq-energetika kompleksi (2005-2015-ci illər) üzrə Dövlət proqramı. Bakı, 2005.
7. İsmayılov Ç.N. Xəzər dənizinin təbii sərvətləri. Bakı, 2007.

8. Исмаилов Ч.Н. Нефтяной комплекс Прикаспийского региона: проблемы функционирования и развития. Баку, 2000.
9. Панин Г.Н., Мамедов Р.М. современное состояние Каспийского моря. Москва, Наука, 2005. Глава 5 и 6 .
10. Парвин Дарабади: Кавказ и Каспий в мировой истории и геополитике XXI века. Издательство «Весь мир». 2010.

Əlavə

1. Гаджизаде А.М. Азербайджанский промышленный комплекс. Баку, 1976.
2. Экономическая и социальная география стран нижнего зарубежья. М. Дрофа, 2004.
3. Internet saytları : prezident.az,
4. Internet saytları economy.gov.az,
5. Internet saytları stat.gov.az
6. Госстаткомитет СНГ. 2011. Москва. 2011
7. N.Ə.Paşayev, N.H.Eyyubov, Z.N.Eminov Azərbaycan Respublikasının iqtisadi, sosial və siyasi coğrafiyası. Bakı 2010.
8. Z.T.İmrani, K.Z.Zeynalova Azərbaycanca təsərrüfatın ərazi təşkilinin iqtisadi-coğrafi xüsusiyyətləri. Bakı. 2014